Damian Nowak – Biecz

Zarys dziejów parafii i cerkwi w Oparówce

Wstęp

Oparówka jest najbardziej wysuniętą na północny-zachód wsią historycznie związaną z osadnictwem rusko-wołoskim na karpackich pogórzach. Obszar zachodniej części Pogórza Dynowskiego, zamknięty zakolem Wisłoka, tworzący niemal górską wyspę, ujętą pomiędzy Kotlinę Jasielsko-Krośnieńską i Pogórze Strzyżowskie, w późnym średniowieczu był obszarem niedostępnym dla rozwijającej się w kotlinach gospodarki o rolniczym charakterze. Dlatego też, objęty został długofalowym procesem kolonizacji związanej z osadnictwem rusko-wołoskim, którego model skonstruowany został dla karpackich, górskich terenów, gdzie jedynym wówczas możliwym typem gospodarki była gospodarka hodowlano-pasterska. W ten sposób w ciągu wieku, począwszy od przełomu XIV i XV stulecia powstała ruska enklawa, w której skład wchodziło 11 wsi[1].

Nie ulega wątpliwości, że pogórzańska wyspa w ujęciu etnicznym, jak i religijnym była tożsama z Łemkowszczyzną, jednak izolacja grupy otoczonej polskim i niemieckim osadnictwem, przyczyniła się do wytworzenia specyficznych dla niej elementów kultury materialnej i duchowej. Niewielkie, acz zauważalne przez Rusinów, którzy zamieszkiwali etnicznie zwarte terytorium Łemkowszczyzny, różnice etnograficzne przyczyniły się do zwyczajowego nazywania tej grupy *zamiszanym narodom* lub *Zamiszańcamy*. Pojęcie Zamieszańcy przyjęte zostało przez powojenną, polską etnografię[2]. Zachodnia część ruskiej enklawy od czasów średniowiecza należała do ziemi pilźnieńskiej w województwie sandomierskim, które klinem wbijało się ku południowi, pomiędzy ziemię biecką a sanocką. Od XIV wieku w okalającej ją dolinie Wisłoka prowadzona była przez cystersów z Koprzywnicy i benedyktynów z Tyńca akcja osadnicza. Dobra należące do opactw dzierżawione były przez małopolskie rodziny Bogoriów i Trzecieskich[3].

[1] A. Stadnicki, *O wsiach tak zwanych wołoskich na północnym stoku Karpat*, Lwów 1848, passim; J. Czajkowski, *Studia nad Łemkowszczyzną*, Sanok 1999, passim.
[2] H. Olszański, *Zamieszańcy. Studium etnograficzne*, Sanok 2007, s. 10.
[3] M. Wolski, *Małopolska rodzina szlachecka w XIV-XVI wieku. Trzeciescy herbu Strzemię*, Kraków 2007, s. 208.

Parafia greckokatolicka w Oparówce

Najstarsza wzmianka o prawosławnej parafii w Oparówce pochodzi z początku XVI wieku. Jeszcze w latach trzydziestych XX wieku w archiwum greckokatolickiej parafii w Rzepniku, znajdować miał się oryginalny akt erekcyjny parafii w Oparówce, wedle którego w roku 1513, klasztor Cystersów w Koprzywnicy (w oryginale – „Pokrzywnicki") nadał popowi Hnatowi cerkiew w Oparówce przez niego zbudowaną, z łanem pola i uposażenie w kwocie 200 grzywien[4]. Prawdopodobnie datę erekcji błędnie odczytano, gdyż w okresie tym Oparówka była jeszcze prywatną własnością należącą do Trzecieskich. Nie wyklucza to jednak istnienia w niej cerkwi, gdyż jak w akcie podkreślono, erekcja cerkwi następuje dla funkcjonującego już obiektu. Mając więc na uwadze, że Oparówka przeszła na własność cystersów w 1522 roku, uposażenie parafii przy istniejącej już cerkwi można przesunąć na co najmniej rok 1523. Fundację cysterską potwierdza również wizytacja parafii w Oparówce w 1743 roku, w której odnotowano: *cerkiew* […] *dzięki opiece zakonu cysterskiego przez ludzi pobożnych wystawiona*[5]. Ponowne uposażenie cerkwi miało miejsce w 1559 roku, kiedy czasowo Oparówka stała się własnością opactwa benedyktynów z Tyńca[6]. Lustracja z 1581 roku nie wymienia cerkwi w Oparówce[7]. To może świadczyć o przerwie w funkcjonowaniu parafii prawosławnej lub o okresie wolnizny, który mógł ją jeszcze obejmować. Wedle powyższej lustracji, jedynymi w ruskiej enklawie wsiami, w których wymieniono prawosławnego duchownego (*pop ruski*) były: Węglówka, Bonarówka i Krasna[8].

W pierwszej połowie XVII wieku uformował się ostatecznie podział administracyjny Cerkwi. Prawosławna eparchia przemyska, która obejmowała swą jurysdykcją cały południowo-zachodni region osadnictwa ruskiego ówczesnej Rzeczypospolitej, podzielona została na protopopie, będące odpowiednikami dekanatów w Kościele rzymskokatolickim. Jedenaście wsi z ruskiej enklawy, w tym Oparówka, znalazły się w granicach protopopii dukielskiej, która skupiała głównie parafie leżące we wschodniej i środkowej części powiatu bieckiego. W protopopii dukielskiej oprócz parafii z południowej części powiatu pilźnieńskiego, znalazła się również parafia w Jabłonicy Polskiej leżąca już w ziemi sanockiej. W jej granicach pozostawała do 1843 r.

[4] *Шематизм Греко-Католицкого Духовеньства Апостольскої Адміністрації Лемковщини*, Львів 1936, s. 84.

[5] Archiwum Państwowe w Przemyślu (APP), Archiwum Biskupstwa Greckokatolickiego, Rewizja dekanatu dukielskiego w 1743, k. 28.

[6] *Atlas historyczny Polski*, Województwo sandomierskie w drugiej połowie XVI wieku, red. S. Trawkowski, cz. 2, Warszawa 1993, s. 66.

[7] A. Pawiński, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. Małopolska*, t. 3, Warszawa1886, s. 246.

[8] Tamże, s. 256.

Dotychczas nieznane są dokumenty pozwalające określić, w którym roku prawosławna parafia w Oparówce przyjęła postanowienia unii brzeskiej. Oficjalnie eparchia przemyska wraz z prawosławnym biskupem Innocentym Winnickim przystąpiła do unii 23 czerwca 1691 roku, jednak poszczególne parafie, w zależności od rodzaju własności ziemskiej, do której należały, przystępowały do niej zgodnie z wolą właściciela a zarazem kolatora cerkwi. Niejednokrotnie wiązało się to z nadaniem przywilejów, a czasem nawet z ponowną erekcją parafii z nowym, korzystniejszym nadaniem. Można więc przypuszczać, że Oparówka jako własność kościelna do unii przystąpiła przed rokiem 1691.

Osiemnastowieczna cerkiew w Oparówce. Z dziejów obiektu

Jak wynika z aktu erekcyjnego, w pierwszej połowie XVI wieku w Oparówce istniała cerkiew. Przetrwała ona prawdopodobnie do 1700 roku, kiedy to wybudowano nową cerkiew[9]. Według lokalnych przekazów pierwsza świątynia stała na miejscu obecnej, murowanej cerkwi; nową wybudowano natomiast obok[10]. Z pierwszej oparowskiej cerkwi w zbiorach Muzeum Historycznego w Sanoku zachowały się dwie ikony. Pierwszą z nich jest ikona świętego Mikołaja o wymiarach 116 cm (wysokość) na 74 cm (szerokość), datowana na drugą połowę XVI wieku[11]. Drugą jest pochodząca z XVII wieku ikona Matki Bożej w typie Hodegetrii o wymiarach 74 cm (wysokość) na 55 cm (szerokość)[12]. Prawdopodobnie część ikon, która przed pierwszą wojną światową trafiły do Muzeum Narodowego we Lwowie (obecnie Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького), zainwentaryzowane jako ikony z Węglówki (Waniwki), pochodziła z Oparówki. Świadczyć o tym może znaczna ilość zróżnicowanych stylistycznie części ikonostasów i pojedynczych ikon przewiezionych wówczas z Węglówki do Lwowa, które jednak pochodzić mogły z różnych cerkwi. Przypuszczenie o przekazaniu ikon z Oparówki do muzeum można opierać również na wpisie z miejscowej kroniki, gdzie nadmieniono, że część rzeczy odnalezionych podczas rozbiórki cerkwi zabrano do nieokreślonego bliżej muzeum[13].

Kolejne informacje na temat parafialnej cerkwi w Oparówce pochodzą dopiero z pierwszej połowy XVIII w. Pierwszy dokładny opis cerkwi znajduje się w wizytacji dekanatu dukielskiego z 1743 r. Wizytator odnotował, że cerkiew wzniesiona była

[9] *Шематизм 1936*, s. 84.
[10] Tamże.
[11] Muzeum Historyczne w Sanoku, Nr inwentarzowy: MHS/S/3888; R. Biskupski, *Ikony ze zbiorów Muzeum Historycznego w Sanoku*, Warszawa 1991, s. 18.
[12] Muzeum Historyczne w Sanoku, Nr inwentarzowy: MHS/S/3450.
[13] A. Bata, M. Łuczaj, *Zamieszańcy. Losy Rusinów,* s. 116.

z drewna, w całości pobita gontami, a we wnętrzu znajdowały się drewniane podłogi. Cmentarz cerkiewny obwiedziony był drewnianym parkanem. Całość określił jako *wielce podła* (arch. skromna, licha) *i uboga*. We wnętrzu znajdował się ikonostas składający się z *Deesis z apostołami podłej malarskiej roboty,* pod którym, w rzędzie ikon namiestnych, umieszczone były trzy ikony: Chrysusa Pantokratora (w org. *Spasytela*), Matki Bożej Hodegetrii (w org. *Prezencyi Najświętszej Marii Panny*), pomiędzy nimi znajdowały się carskie wrota, w skrajnej części rzędu była umiejscowiona ikona chramowa (prawdopodobnie Matki Bożej w typie Pokrowy). W prezbiterium znajdował się ołtarz główny *wielce podły* z namalowanym na płótnie obrazem Marii Przenajświętszej. W nawie cerkwi znajdowały się dwa ołtarze boczne. Pierwszy z nich, z obrazem świętej Anny nastawiony był na mensie ołtarzowej, na której znajdował się antymins (jedwabna chusta z obrazem składanego do grobu Chrystusa, w którą wszyte są relikwie), przekazany dla cerkwi w pierwszej połowie XVIII w. przez biskupa przemyskiego Hieronima Ustrzyckiego. Drugi, architektoniczny ołtarz z obrazem Przenajświętszej Marii Panny *snycerskiej i malarskiej roboty niezgorszy* nastawiony również na mensie, posiadał antymins przekazany pod koniec XVII w. przez biskupa Innocentego Winnickiego[14]. W wizytacji tej odnotowano również po raz pierwszy wezwanie cerkwi w Oparówce – Narodzenia Najświętszej Marii Panny. Proboszczem w tym czasie był ksiądz Stefan Bańkowski, wywodzący się prawdopodobnie z rodziny sołtysów rzepnickich Damiana[15] i Pawła Bańkowskich, wymienianych w źródłach już w drugiej połowie XVI wieku[16]. W XVIII i XIX w. rysuje się już księżowski ród Bańkowskich, z którego duchowni pokoleniowo obsadzali parafie w: Oparówce, Krasnej (Andrzej Bańkowski – wymieniany w 1743), Bliziance (Paweł Bańkowski 1743), Węglówce (Andrzej Bańkowski 1775, 1780, Michał Bańkowski 1782-1834), Czarnorzekach (Emilian Bańkowski 1843-1849) i Siedliskach koło Dynowa (Antoni Bańkowski 1843-1900).

W wizytacji z 1775 r., przeprowadzonej przez dziekana Wasyla Paryłowskiego proboszcza w Jabłonicy Polskiej, odnotowany został pożar budynków parafialnych. Oprócz *instytucyji* spłonęły również przechowywane tam księgi parafialne. Dużo mniej precyzyjnie ujęto w niej wyposażenie cerkwi. W prezbiterium, w ołtarzu wielkim nie posiadającym *cyborium* (ażurowa obudowa ołtarza z baldachimem wspartym na czterech kolumnach) znajdował się obraz Najświętszej Marii Panny, w nawie natomiast (*w cerkwi alias w średnim churze*) wymieniony jest obraz Panny Najświętszej oraz *na boku ołtarzyk Świętej Anny*. W cerkwi znajdowały się dodatkowo trzy chorąg-

[14] APP, Archiwum Biskupstwa Greckokatolickiego (ABGK), Rewizja dekanatu dukielskiego w 1743, k. 28.
[15] W artykule używam polskiej wersji imion.
[16] *Шематизм 1936*, s. 85.

wie, dwa Trebniki – jeden nowy i drugi stary oraz Apostoł. Pozostałe księgi cerkiewne spłonęły w pożarze. Uposażenie parafii stanowiły wówczas grunta cerkiewne o nieokreślonym areale *alias Popowska Zagródka.* W Oparówce znajdowało się wówczas 11 zagród, z których każda oddawała na cerkiew po kopie żyta i po 8 chlebów[17]. Proboszczem był Jan Bańkowski, który, mając na uwadze tradycje dziedziczenia popostwa, mógł być synem księdza Stefana Bańkowskiego, jednak w rewizji dekanatu z 1765 r., w czasie kiedy proboszczem w Oparówce był ksiądz Stefan Bańkowski odnotowano, *że popowicza nie ma żadnego*[18]. Można więc przyjąć dwa warianty ich pokrewieństwa. Pierwszym z nich jest, że Stefan Bańkowski wymieniany w 1765 r. był synem Stefana Bańkowskiego wzmiankowanego w 1743 r., w tym wypadku Jan Bańkowski mógłby być bratem Stefana juniora, który po jego śmierci objął probostwo. Za drugi wariant można przyjąć, że Jan Bańkowski był krewnym (np. bratankiem) Stefana Bańkowskiego. Ustalenie jednak powiązań rodzinnych księży Bańkowskich wymaga pogłębionej kwerendy archiwalnej.

Ostatnia osiemnastowieczna wizytacja cerkwi, przeprowadzana przez dziekana dukielskiego Wasyla Paryłowskiego, w tym czasie już proboszcza w Rzepniku, z 17 marca 1780 r. zawiera wiele informacji na temat architektury świątyni. Cerkiew w Oparówce była drewniana, trójdzielna (*we trzy chory wystawiona*). Nad prytworem nastawiona była drewniana dzwonnica (*dzwonnica na babińcu bardzo słaba*) na której znajdowały się 2 małe dzwony. Cmentarz cerkiewny obiegał drewniany parkan. Podkreślono, że cerkiew jest za mała, jak na potrzeby niewielkiej parafii (liczącej bowiem około 300 wiernych), wykazano również braki jej wyposażenia: *tak w ścianach jako też w przynależłych potrzebach niedostatnia*. W czasie wizytacji nie było już w cerkwi pełnego ikonostasu, brakowało rzędu Deesis: *Ikonostasu nie ma, koło Carskich Wrót obraz jeden Pana Jezusa, drugi Matki Boskiej staroświeckiej bardzo podłej roboty*. Podstawę ołtarza głównego, znajdującego się w prezbiterium, stanowiła drewniana mensa, na której znajdował się antymins przekazany przez biskupa przemyskiego Onufrego Szumlańskiego. W nawie nadal znajdowały się dwa ołtarze boczne opisane w wizytacji z 1743 r. Po prawej stronie znajdował się ołtarz świętej Anny, a po lewej ołtarz Matki Boskiej *pięknej roboty*. W 1780 r. oparowska parafa liczyła 15 zagród, z których oddawano meszne po kopie żyta i cztery chleby[19].

Ksiądz Jan Bańkowski zmarł pomiędzy 1775 a 1780 rokiem, gdyż według powyższej wizytacji parafia w Oparówce nie była obsadzona[20]. Do 1784 r. parafię obsługiwał

[17] APP, ABGK sygn. 20, k. 10.
[18] APP, ABGK sygn. 20, k. 50.
[19] APP, ABGK sygn. 20, k. 33.
[20] Tamże.

ksiądz Wasyl Bogucki, a pomiędzy rokiem 1785-1798 Wasyl Paryłowski, proboszcz z Rzepnika[21]. W 1786 r. w diecezji przemyskiej miała miejsce regulacja liczby parafii. Część z nich zlikwidowano, przekształcając je w filie, a z kolejnych kilkudziesięciu, utworzono kapelanie. Oparówka, jako najmniejsza w okolicy parafia, swój status utrzymywała aż do 1799 r. – od tego czasu wymieniana jest już jako kapelania. Na początku XIX w. w Oparówce nie zamieszkiwał duchowny, a wieś liczyła wówczas 62 domy i 81 rodzin (320 osób) [22].

Drewniana cerkiew w Oparówce chyliła się ku upadkowi. Z inicjatywy księdza Mereny w latach 1880-1885 wykonano generalny remont cerkwi. Rozebrano wówczas nawę i prytwor, ze starej cerkwi pozostawiając tylko prezbiterium, do którego od strony zachodniej dobudowano długą nawę wykorzystując po części materiał z rozbiórki. Od strony wschodniej do prezbiterium, na osi cerkwi dobudowano zakrystię. Niewielką wieżę-dzwonnicę konstrukcji słupowo-ramowej nastawiono na zachodniej części zrębu nawy. Nad zakrystią, prezbiterium i wschodnią częścią nawy zastosowano dach jednokalenicowy. Dach, hełm wieży, makowice oraz połacie ścian wieży pokryto gontem. Ściany cerkwi zaszalowano pionowo deskami z listwowaniem na łączeniach. Kamienną podmurówkę zabezpieczono gotowym fartuchem. Z detali architektonicznych zachowano drewniane odrzwia z profilowanym nadprożem w formie spłaszczonego oślego grzbietu[23]. Na wieży z trzech stron zamiast otworów akustycznych zamontowano prostokątne tarcze zegarowe.

W 1894 roku cerkiew i dzwonnica były w dobrym stanie[24]. Według opinii dziekana Lwa Miejskiego wyrażonej w inwentarzu sporządzonym w czasie wizytacji cerkwi 29 listopada 1897 r., cerkiew była w zadawalającym stanie technicznym[25]. Stan cerkwi miał pogorszyć się na początku XX w.; w 1904 r. znajdowała się *w lichym stanie*. W czasie kolejnej wizytacji odnotowano: *cerkiew w Oparówce jest w złym stanie dlatego też Oparówka chce budować nową murowaną cerkiew. Na ten cel ma odłożone już 1.469 koron 54 złotych*[26]. Nie wiadomo, czy stan cerkwi w rzeczywistości był zły, czy tylko w ten sposób go przedstawiano, aby uzyskać z kurii dofinansowanie na budowę nowej cerkwi, z drugiej zaś strony zabezpieczyć się formalnie interwencją Grona c.k. Konserwatorów Galicji Wschodniej. Na podstawie zachowanych fotografii cerkwi,

[21] Tamże, sygn. 7210, k. 12.
[22] Archiwum Narodowe w Krakowie, Teki Schneidera, sygn. 1811, k. 105.
[23] F. Kopera, L. Lepszy, *Kościoły drewniane Galicji Zachodniej*, z. III, Kraków 1916, s. 35.
[24] D. Blazejowskyj, *Historical šematism of the Eparchy of Peremyšl including the Apostolic Administration of Lemkivščyna (1828-1939)*, Lviv 1995, s. 442.
[25] APP, ABGK sygn. 5835, k. 84.
[26] APP, ABGK sygn. 5835, k. 384.

wykonanych w niedługim czasie przed rozbiórką, wnioskować można, że cerkiew była w dobrym stanie, aczkolwiek była zaniedbana.

Na przełomie wieków nastąpiło widoczne ożywienie w budownictwie cerkiewnym, związane z ogólnym, ekonomicznym rozwojem Galicji. Przyczyniła się do tego również pierwsza i druga fala reemigracji rusińskiej z USA. W tym czasie w Oparówce pojawiła się także inicjatywa budowy nowej cerkwi. W 1906 r. miejscowa parafia, z inicjatywy proboszcza Aleksandra Gockiego, zamówiła w pracowni architektonicznej lwowskiego architekta Wasyla Nahirnego projekt nowej cerkwi. Jego projekty od lat osiemdziesiątych XIX w. cieszyły się w Galicji ogromną popularnością. Do 1918 r. zostało zrealizowanych ponad 200 cerkwi według jego projektu[27]. Szczególną popularnością cieszyły się one w dekanacie krośnieńskim, gdzie na cztery nowo wybudowane cerkwie, trzy zrealizowano na podstawie projektów Nahirnego (Węglówka – 1898, Oparówka – 1912, Krasna – 1914)[28].

Projekt przeznaczony dla Oparówki był klasycznym przykładem projektu cerkwi w stylu ukraińskiego historyzmu (tak zwany ukraiński styl narodowy), którego współtwórcą był również Nahirny[29]. Natomiast zaproponowany wariant należał do najprostszego i najskromniejszego, zatem najtańszego w realizacji. Tego typu, niemal bliźniacze, cerkwie sygnowane przez Nahirnego, wzniesiono przykładowo w: Siedliskach Tomaszowskich (1901), Narolu–Krupcu (1899), Cieszanowie (1900) i Berezowie koło Starej Soli (około 1900).

Na początku XX w. stan techniczny drewnianej cerkwi pogarszał się. 8 czerwca 1909 r. dziekan Teodor Merena określił go jako *bardzo lichy*. W podobnym stanie znajdować się miała dzwonnica *na cerkwi*. Wówczas na budowę nowej świątyni parafia miała już odłożone 1500 koron w oparowskiej Kasie Raiffeisena oraz w kasie cerkiewnej[30]. Starą cerkiew przeznaczono do rozbiórki. Pomimo protestów kierowanych przez wyżej wspomniane Grono Konserwatorów, obiektu nie udało się uratować. W czasie wizyty w Oparówce konserwatorzy wykonali trzy fotografie. Obecnie są jedynym znanym źródłem ikonograficznym dla tego obiektu. Rozbiórka cerkwi opisana została w kronice Oparówki:

Przed cerkwią była wybudowana kaplica, ile istniała nie wiadomo. Kiedy drewniana cerkiew była rozbierana, pod ołtarzem został odkryty grobowiec, a w tym grobowcu były

[27] Г. Бобош, *Стежками життя та творчості Василя Нагірного (1848-1921),* [w:] Народознавчі зошити, Інститут Народознавства НАН України, №2, Львів 2000, s. 347-355.

[28] Х. Лев, В. Слободян, Н. Філевич, *100 церков Нагірних. Частина перша. Церкви Василя Нагірного*, Львів 2013, s. 56; В. Слободян, *Церкви Василя Нагірного,* [w:] Вісник, Ч. 2, Львів, 1994, s. 31.

[29] P. Krasny, Architektura cerkiewna na ziemiach ruskich Rzeczypospolitej 1596–1914, Kraków 2003, s. 268-270.

[30] APP, ABGK sygn. 5835, k. 363.

pochowane cztery szkielety mężczyzn, które zostały wybrane. Zrobili dużą pakę z desek, te kości złożyli do niej i pochowali na cmentarzu w Oparówce. Były to kości dużych ludzi (olbrzymów), bo znaleźli jeden trzonowy ząb i go zważyli. Ważył 5 deko. Tak mi pisze dawna, wysiedlona z Oparówki mieszkanka, która przy tym była i widziała. Były też tam kawałeczki deski, na których wyryto nazwiska tych mężczyzn, całkiem w Oparówce nieznane, a także słoje z jakimiś dokumentami. Ząb i słoje zabrano do jakiegoś muzeum[31].

Nowa cerkiew w Oparówce 1910 r.

Budowę nowej cerkwi w Oparówce rozpoczęto w 1909 r. Zakup materiałów budowlanych w znaczniej mierze wsparli finansowo mieszkańcy Oparówki przebywający na emigracji w USA, resztę kosztów pokryli parafianie, którzy przekazywali datki proporcjonalnie do posiadanego areału ziemi[32]. Cegłę zakupiono z cegielni Władysława Michałowskiego w Dobrzechowie[33], blacha na dachy i kopułę pochodziła natomiast z huty trzynieckiej koło Cieszyna[34]. Główne roboty budowalne ukończono w 1911 r. 7 lutego 1912 r. znajdującą się jeszcze prawdopodobnie w surowym stanie cerkiew, konsekrował dziekan krośnieński ksiądz Teodor Merena[35]. W czasie konsekracji nadano nowej świątyni tradycyjne dla oparowskich cerkwi wezwanie Narodzenia Najświętszej Marii Panny. Cerkiew ukończono w 1914 r. W tym roku wzniesiono również niezachowaną do dzisiaj drewnianą, wolnostojącą dzwonnicę. Przed wybuchem wojny do cerkwi zakupiono *prestoł* (ołtarz), na który donację w wysokości 400 koron złożyła Helena Halko[36].

W czasie działań frontowych I wojny światowej cerkiew ani dzwonnica nie zostały uszkodzone[37]. W 1921 roku proboszcz Jan Kljufas zamówił ikonostas u Andrzeja Łaboraja z Hołoska Wielkiego (obecnie dzielnica Lwowa). Rzeźbiarz odwiedził Oparówkę na początku 1922 roku i zdjął wymiary pod projekt ikonostasu[38], który wykonał

[31] A. Bata, M. Łuczaj, *Zamieszańcy. Losy Rusinów*, s. 215, 216.

[32] Г. Добряньска-Попович, О. Попович, *Опарівка. Енергетика прадідівської землі. Із циклю „Замішанці”,* Львів 2015, s. 86.

[33] A. Bata, M. Łuczaj, Zamieszańcy. Losy Rusinów, s. 117.

[34] Kolekcja Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, Delegatura w Rzeszowie, Fragment z blachy z plakieta *Teschen Prima* zabezpieczony podczas wymiany poszycia dachowego na cerkwi w Oparówce w 2006 r.

[35] Г. Добряньска-Попович, О. Попович, s. 86.

[36] Tabliczka fundacyjna na mensie ołtarza (ukr.).

[37] Na podstawie dochodzenia c.k. Żandarmerii starosta krośnieński pismem z dnia 28 czerwca 1915 roku poinformował greckokatolickiego konsystorza biskupiego w Przemyślu na temat zniszczeń budynków cerkiewnych i parafialnych wskutek wydarzeń wojennych. W czasie działań wojennych uszkodzone zostały cerkwie w Krasnej, Rzepniku i Waniwce (Węglówce). Natomiast cerkwie w Czarnorzekach, Bonarówce, Oparówce, Bliziance i Gwoźnicy nie zostały uszkodzone: APP, ABGK, sygn. 5336, k. 19.

[38] A. Bata, M. Łuczaj, *Zamieszańcy. Losy Rusinów*, s. 220.

w sierpniu tegoż roku. Parafia uzyskała także zgodę przemyskiej kurii na umieszczenie w ikonostasie ikon świętych: Cyryla i Metodego, Włodzimierza i Olgi oraz błogosławionego Jozafata Kuncewicza[39]. Cena rzeźbionego ikonostasu miała nie przekraczać 40 000 polskich marek[40]. Ikony do ikonostasu wykonała nieokreślona pracownia malarska z Przemyśla[41]. Ikonostas z Oparówki wykonany został z jaworowego drewna utrzymanego w naturalnym kolorze. Jego strukturę pokrywa bardzo bogata dekoracja rzeźbiarska inspirowana tradycyjną sztuką ludową ukraińskich Karpat.

Przez kolejną dekadę trwało wyposażanie cerkwi. W 1931 r. podjęto decyzję o wykonaniu dekoracji malarskiej wnętrza cerkwi. Dzięki staraniom proboszcza księdza Michała Horoszki i rady parafialnej: przewodniczącego Metodego Osolińskiego, Antoniego Chrupaka, Jana i Antoniego Zrymaków, Michała Barny, Piotra Bika i Jana Kołodijczaka wspomaganych przez ofiarnych parafian, udało się w ciągu roku zebrać środki na to ogromne przedsięwzięcie. Rozmalowanie cerkwi zlecono Pawłowi Zaporożskiemu, który w tym czasie wraz z żoną Wierą i dziećmi: Borysem i Alewitną zamieszkał w Oparówce[42]. Pochodził z naddnieprzańskiej Ukrainy. Urodził się 1892 roku w Kriwohradzie. W 1910 roku rozpoczął naukę w szkole artystycznej w Odessie. W 1919 roku wstąpił do Armii Ukraińskiej Republiki Ludowej (sojuszniczej wobec Polski w czasie wojny z bolszewikami), w której pełnił służbę w stopniu porucznika. W 1921 roku Petrulowcy pod naporem Armii Czerwonej wycofali się do granicy polskiej, po czym na terytorium Rzeczpospolitej zostali internowani. Wśród nich, w obozie w Pikulicach pod Przemyślem znalazł się Zaporożski. Po okresie internowania część z nich pozostała w Polsce, zasilając elitami mniejszość ukraińską[43]. Paweł Zaporożski pozostał początkowo w Przemyślu, gdzie w 1923 roku, razem z Borysem Palijem Nejlo otworzyli przy ulicy Smołki 4, Kijowskie Towarzystwo *Widrodżennia* (Odrodzenie), które specjalizowało się w malarstwie cerkiewnym. Wykonali oni szereg ikon i dekoracji ściennych dla cerkwi z obszaru diecezji przemyskiej (m.in. w cerkwi w Szczawnem w gminie Komańcza) W 1927 roku Zaporożski rozpoczął samodzielną działalność artystyczną. Wykonał kilka polichromii ściennych (m.in. w cerkwiach w Jaworniku Ruskim i we Lwowie), ikonostasów (m.in w Jarosławiu) i wiele innych elementów wyposażenia ruchomego cerkwi, jak: ołtarze, kiwoty czy drogi krzyżowe. Od 1945 roku mieszkał we Lwowie.

[39] APP, ABGK sygn. 5507, k. 44.
[40] APP, ABGK sygn. 5507, k. 42.
[41] Г. Добряньска-Попович, О. Попович, s. 90.
[42] О. Колянчук, *Павло Запоріжський vel Запорожський,* Запоріжченко, [w:] Церковний Календар, Сянік 2006, s. 144-153.
[43] Tamże.

Polichromia, którą wykonał Zaporożski w Oparówce ma charakter figuralno-ornamentalny i oparta jest programowo i stylistycznie na ukraińskim historyzmie. Polichromię oraz drogę krzyżową poświęcił 25 września 1932 roku członek kapituły greckokatolickiej diecezji przemyskiej i proboszcz parafii katedralnej w Przemyślu ksiądz Bazyli Hrynyk. W 1933 roku zakupiono pająk na 24 świeczki za kwotę 375 złotych z czego 300 złotych przekazali Wasyl i Anna Fepyk, a pozostałe 75 złotych po połowie – Antoni Chrupak i Metody Zrymak.

Duchowni oparowscy

Pierwszym kapelanem (kooperatorem) pod koniec 1800 roku mianowany został ksiądz Jan Pregonowicz, który zmarł w Oparówce 16 lutego 1803 roku[44], a jego obowiązki przejął następnie Szymon Myszkowski (1757-1805), późniejszy proboszcz w Bliziance, gdzie zmarł. Na początku 1808 roku kapelanem został ksiądz Aleks Warcholak (1778-1851), późniejszy proboszcz w Łupkowie, gdzie zmarł. Od maja 1812 roku do sierpnia 1816 roku, kapelanem cerkwi w Oparówce był ksiądz Tomasz Haszczyc (1785-1854), późniejszy dziekan zatwardnicki i krośnieński, zmarł w Węglówce[45]. Następnie przez rok kapelanię w Oparówce obsługiwał proboszcz z Bonarówki ksiądz Wasyl Hłuszkiewicz, po którym obowiązki przejął ksiądz Jan Śnietnicki (1789-1845), pełnił je do 1820 roku, późniejszy proboszcz w Myscowej, gdzie zmarł. Przez kolejnych pięć lat posługę w Oparówce pełnili zamiennie proboszczowie z Bonarówki i Rzepnika. W 1825 roku kapelanię objął ksiądz Józef Ferencek (1794-1863), późniejszy proboszcz w Krywem nad Sanem, tam zmarł. Jako kapelan w Oparówce mieszkał przez 10 lat. Pomiędzy 1835 a 1837 rokiem kapelania nie była obsadzona i obsługiwana była przez księdza Tomasza Haszczyca, który w tym czasie pełnił funkcję kuratora cerkwi w Węglówce[46]. Następnie kapelanię w Oparówce, po roku, obsługiwali księża: Michał Sembratowicz (1837-1838), Józef Polański (1838-1839) i Antoni Szczawiński (1839-1840)[47].

W 1840 roku Oparówka odzyskała swój dawny status parafii, a pierwszym proboszczem został mianowany ostatni kooperator, ksiądz Antoni Szczawiński, który obowiązki swe pełnił do 1848 roku. W 1843 roku w czasie korekty w organizacji przestrzennej greckokatolickiej diecezji przemyskiej, na bazie północnej części dekanatu dukielskiego, utworzono nowy dekanat – krośnieński – który swymi granicami objął wszystkie parafie w omawianej ruskiej enklawie. Kolejnymi proboszczami byli:

[44] APP, ABGK sygn. 7210, k. 25.
[45] APP, ABGK sygn. 7210, k. 45.
[46] APP, ABGK sygn. 7210, k. 84.
[47] D. Blazejowskyj, *Historical šematism of the Eparchy of Peremyšl,* s. 359.

Jan Myszkowski (1848-1852), Antoni Lachowski (1852-1854), Ludwik Hwozdowicz (1854-1857), vacat (1858-1861) i Karol Rużycki (1862-1865). W latach 1865-1886 parafia była ponownie nieobsadzona, a posługę w niej pełnili proboszczowie z Rzepnika: Jan Humniecki młodszy (1865-1877), Hieronim Kopystiański (1877-1879) i Teodor Merena (1879-1886)[48].

Dzieje najnowsze

Cerkiew bez uszczerbku przetrwała okres II wojny światowej i okres następujący bezpośrednio po niej. Po wysiedleniach miejscowej ludności na sowiecką Ukrainę w latach 1945-1946 oraz po akcji „Wisła" Oparówka zasiedlona została gównie polskimi repatriantami z Majdanu Lipowieckiego, którzy przyjechali wraz ze swoim proboszczem księdzem Stanisławem Cymbruchem, dlatego już jesienią 1947 r. utworzono w niej ekspozyturę parafii w Dobrzechowie i zaadaptowano cerkiew na potrzeby obrządku rzymskokatolickiego, zachowując całość pierwotnego wyposażenia. W 1949 r. obok cerkwi wzniesiono niewielką drewnianą dzwonnicę. Po śmierci księdza Cymbrucha (1962) Oparówka została włączona jako filia do parafii w Wysokiej Strzyżowskiej. W 2004 r. na wniosek parafii rzymskokatolickiej w Wysokiej Strzyżowskiej cerkiew wpisano do rejestru zabytków, obejmując ochroną konserwatorską również dzwonnicę, starodrzew i cmentarz. W 2005 r. rozpoczęto kompleksową konserwację obiektu, którą ukończono w 2012 r.

[48] Tamże.

Bibliografia

Archiwalia

Archiwum Narodowe w Krakowie

Teki Schneidera.

Archiwum Państwowe w Przemyślu

Archiwum Biskupstwa Greckokatolickiego, Rewizja dekanatu dukielskiego w 1743 r.

Muzeum Historyczne w Sanoku

Numer inwentarzowy: MHS/S/3888.

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków, Delegatura w Rzeszowie

Fragment z blachy z plakietą *Teschen Prima* zabezpieczony podczas wymiany poszycia dachowego na cerkwi w Oparówce w 2006 r.

Opracowania

Atlas historyczny Polski, *Województwo sandomierskie w drugiej połowie XVI wieku*, red. S. Trawkowski, cz. 2, Warszawa 1993.

Bata A., Łuczaj M.,
2012 Zamieszańcy. Losy Rusinów, Krosno.

Biskupski R.,
1991 *Ikony ze zbiorów Muzeum Historycznego w Sanoku*, Warszawa.

Blazejowskyj D.,
1995 *Historical šematism of the Eparchy of Peremyšl including the Apostolic Administration of Lemkivščyna (1828-1939)*, Lviv.

Бобош Г.,
2000 *Стежками життя та творчості Василя Нагірного (1848-1921),* [w:] Народознавчі зошити, Інститут Народознавства НАН України, №2, Львів.

Czajkowski J.,
1999 *Studia nad Łemkowszczyzną*, Sanok.

Добряньска-Попович Г., Попович О.,
2015 *Опарівка. Енергетика прадідівської землі. Із циклю „Замішанці”,* Львів.

Колянчук О.,
2006 *Павло Запоріжський vel Запорожський,* Запоріжченко, [w:] Церковний Календар, Сянік.

Kopera F., Lepszy L.,
1916 *Kościoły drewniane Galicji Zachodniej*, z. 3, Kraków.

Krasny P.,
2003 *Architektura cerkiewna na ziemiach ruskich Rzeczypospolitej 1596–1914*, Kraków.

Лев Х., Слободян В., Філевич Н.,
2013 *100 церков Нагірних. Частина перша. Церкви Василя Нагірного*, Львів.

Olszański H.,
2007 *Zamieszańcy. Studium etnograficzne*, Sanok.

Pawiński A.,
1886 *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. Małopolska*, t. 3, Warszawa.

Слободян В.,
1994 *Церкви Василя Нагірного,* [w:] Вісник, Ч. 2, Львів.

Stadnicki A.,
1848 *O wsiach tak zwanych wołoskich na północnym stoku Karpat*, Lwów.

Шематизм Греко-Католицкого.
1936 *Духовеньства Апостольскої Адміністрації Лемковщини*, Львів.

Wolski M.,
2007 *Małopolska rodzina szlachecka w XIV-XVI wieku. Trzeciescy herbu Strzemię*, Kraków.

Brief history of the parish and tserkov in Oparówka

Until 1947 a few villages of the Strzyżów District were home to Greek-Catholic communities. One of them was Oparówka. The author of this article presents the history of the parish, and clergy as well as the places of the cult, including the former and currently existing tserkov. The material is supplemented with iconographic sources.

Greek-Catholic community, parish, Oparówka tserkov, conservation of landmarks.

Cerkiew w Oparówce, widok od południa. *Fot. 1911 r., ze zb. Muzeum Narodowego w Krakowie.*

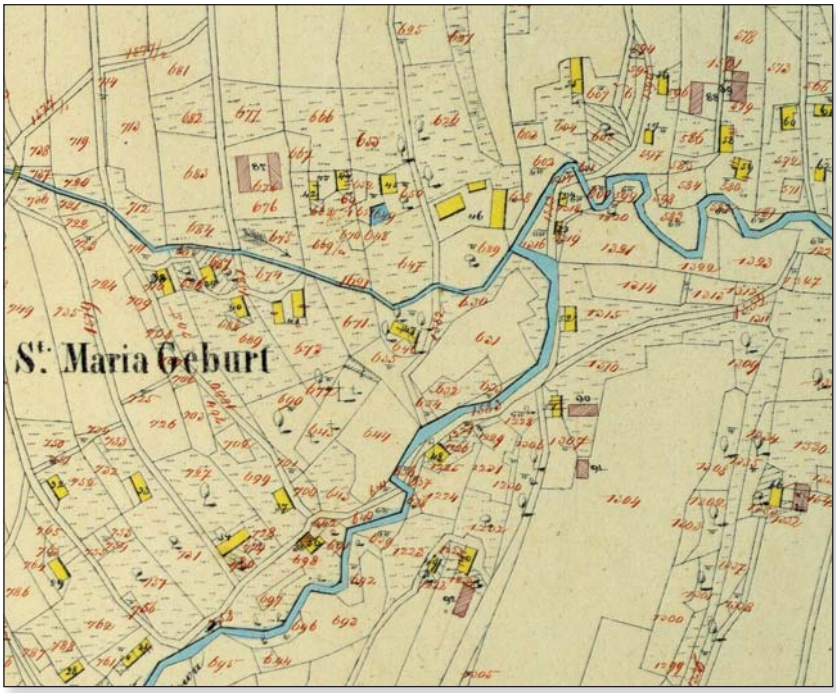

Oparówka na kopii mapy katastralnej z 1851 r.
Ze zb. Archiwum Państwowego w Rzeszowie.

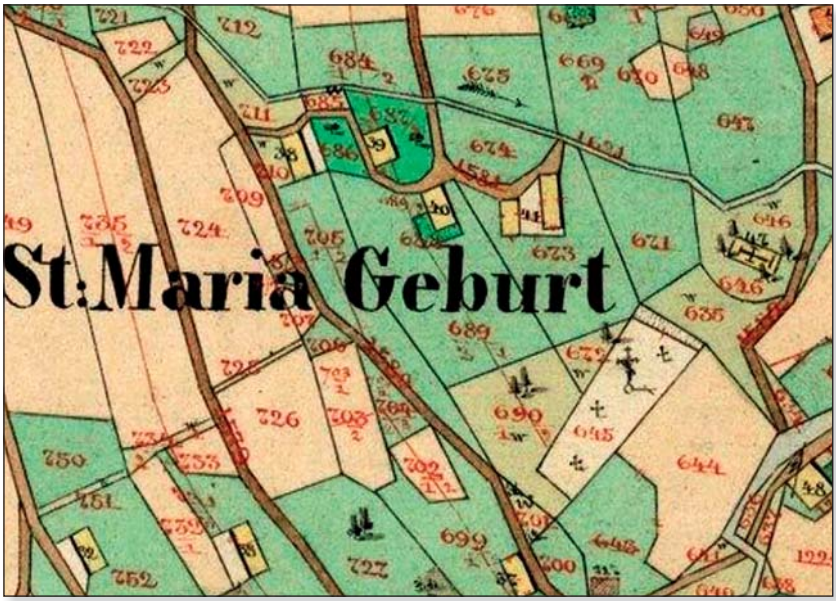

Oparówka na mapie katastralnej z 1851 r.
Ze zb. Archiwum Państwowego w Przemyślu.

Cerkiew w Oparówce, widok od północnego zachodu.
Fot. 1911 r., ze zb. Muzeum Narodowego w Krakowie.

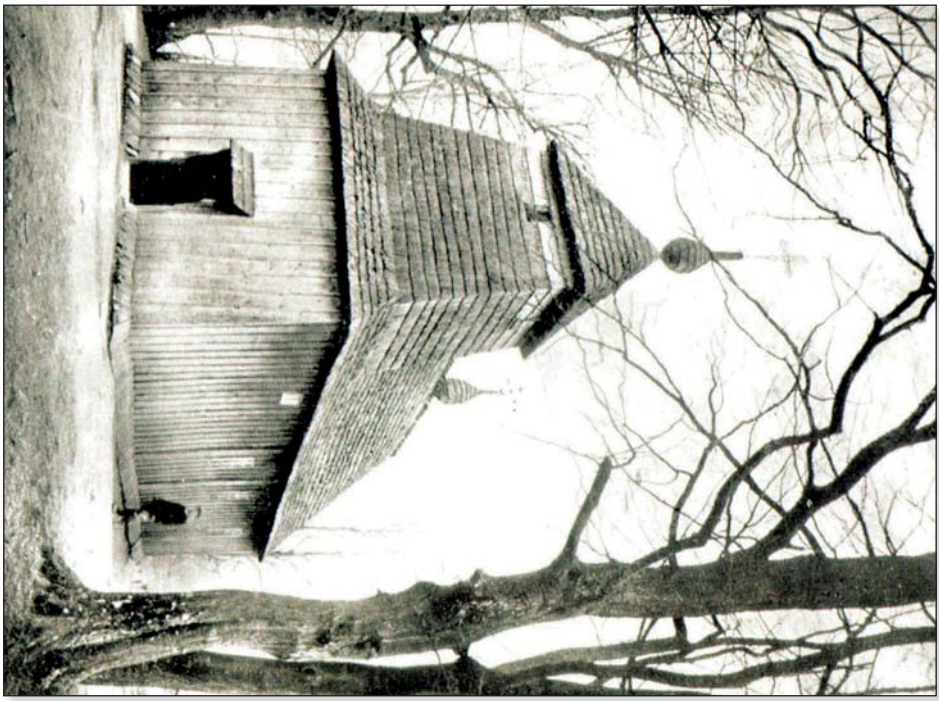

Cerkiew w Oparówce, widok od północnego zachodu.
Fot. 1911 r., ze zb. Wasyla Swobodiana.

Cerkiew w Oparówce. *Fot. D. Nowak, 2009 r.*

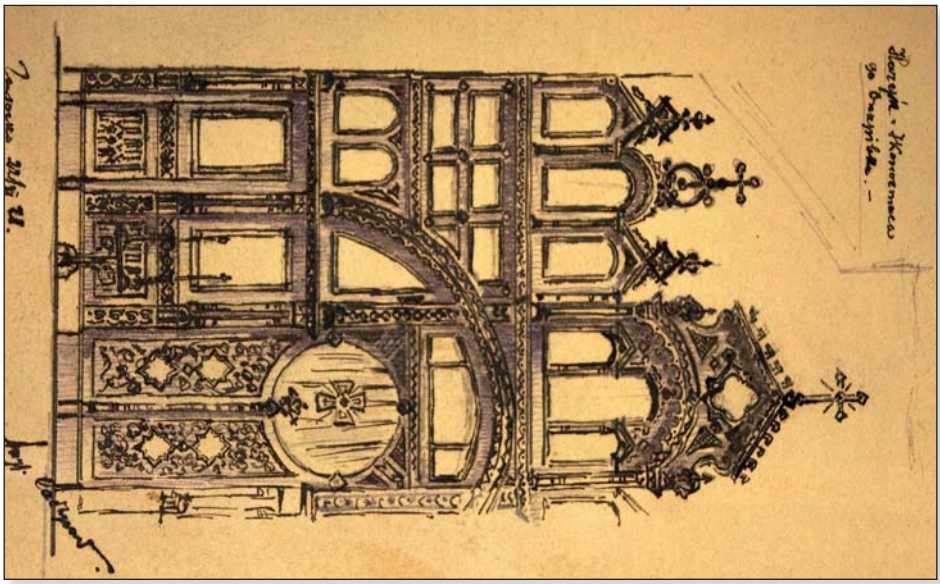

Projekt ikonostasu dla cerkwi w Oparówce z 1922 r.
Ze zb. Archiwum Państwowego w Przemyślu.

Ikonostas w cerkwi w Oparówce.
Fot. D. Nowak, 2009 r.

Kopuła cerkwi w Oparówce. *Fot. D. Nowak, 2009 r.*

Detal ikonostasu, ikony śś. Cyryla i Metodego. *Fot. D. Nowak, 2009 r.*

Ikona Hodegetrii z cerkwi w Oparówce, XVII w.
Ze zbiorów Muzeum Historycznego w Sanoku.

Ikona świętego Mikołaja z cerkwi w Oparówce, XVI w.
Ze zbiorów Muzeum Historycznego w Sanoku.

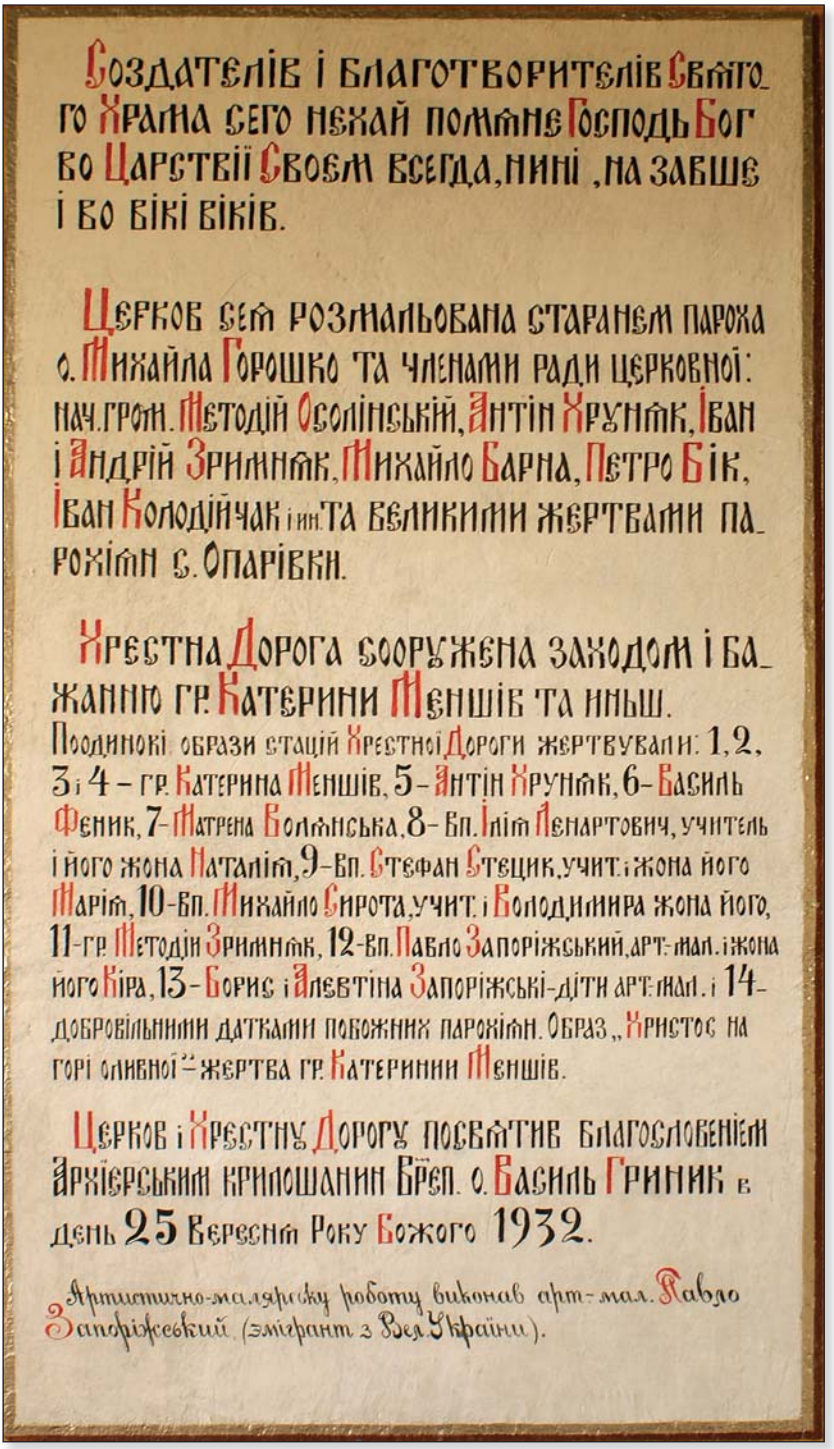

Tablica fundacyjna polichromii cerkiewnej. *Fot. D. Nowak, 2009 r.*

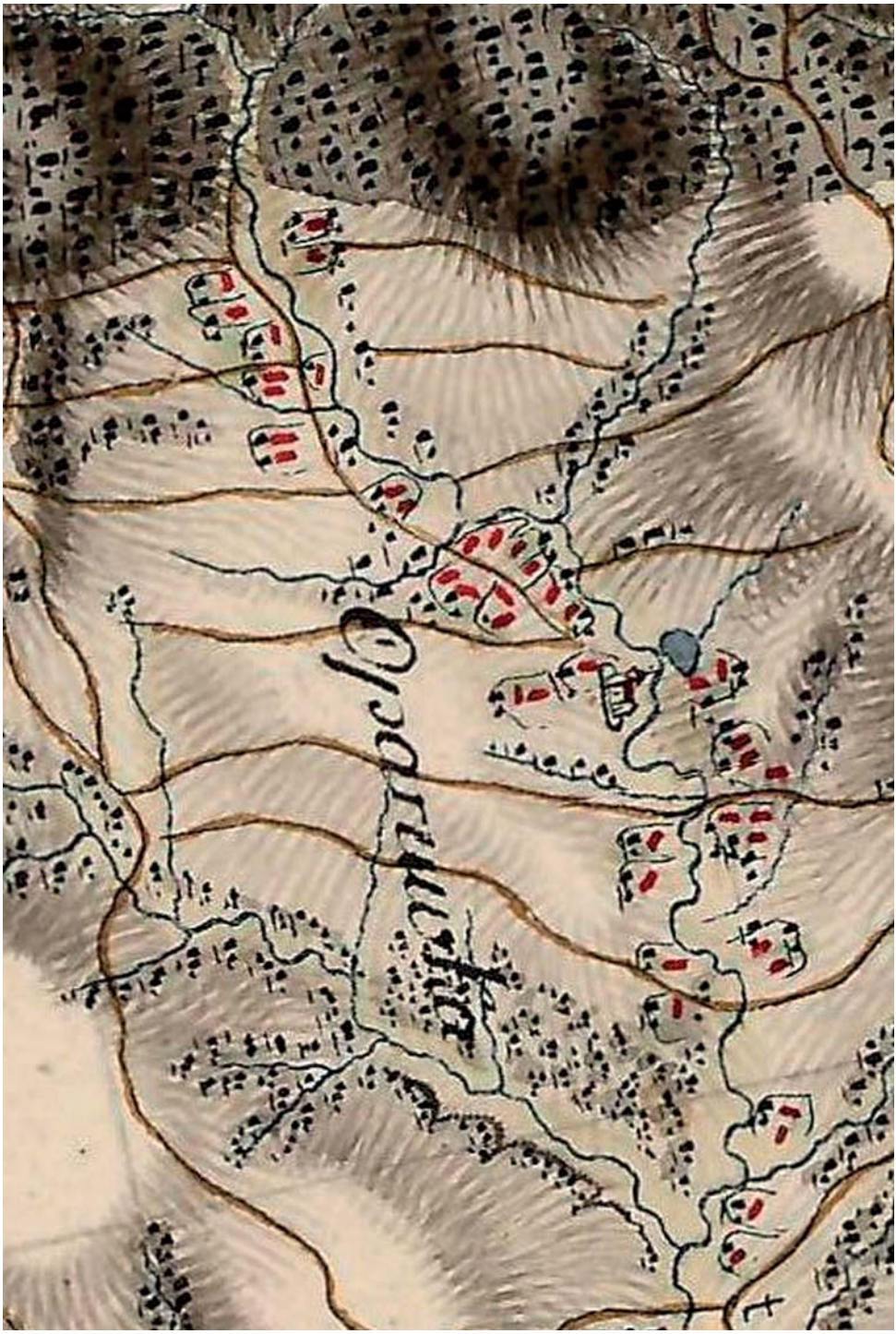

Oparówka na józefińskiej mapie topograficznej (1779–1783) Friedricha von Miega.